

Cunoaștere, încredere, adevăr – un salt către artă!

Conf. univ. dr. habil. Otilia Huzum
Universitatea de Vest din Timișoara
email: otiliahuzum@gmail.com

Abstract:

When we refer to the human being we imagine a living body inside which, in fraction of a second, an infinity of thoughts and states follow one another, which are transposed into gestures, actions, situations... But to art, to the embodiment of a character, to in the discovery of the truth, of whatever from and kind, we have a part of knowledge and self-confidence. Obviously we started from genesis, from the supreme Creator, in order to late follow the winding path of the discoveries of the great philosophers and thinkers, personalities who become true guides in setting the stage for their own experiment. Socrates, Plato, Hegel, Noica pave the way for research, for deepening, for experimentation and, finally, for the final conclusion which is nothing but true knowledge. The actor's Theater and Art contains human philosophy, that sap from which man extract his thoughts and problems and leaves, full of desire, to fulfill his creative act.

Key words: imagination, feeling, intellect, actor, creation, performance, knowledge, truth, art, trust

Cunoaștere și Adevăr – elemente fundamentale care definesc aspirațiile ființei umane, noțiuni fără de care nici o cercetare nu poate fi concretizată. Parcurgerea drumului către cunoaștere, într-un mod organizat, marchează începutul înțelegerii, descoperirii și autodescoperirii, dar oare și pe cel al încrederii în tumultoasa lume a conceptelor? Relativitatea termenilor *adevăr*, *cunoaștere* și *încredere*, mă determină să am o oarecare rezervă în lansarea unor judecăți cu valoare de unicat absolut. Dacă adevărul este o interferență între informațiile personale, acumulate în timp, iar realitatea nu depinde de ele, atunci mergem cu analiza în direcția existenței unui *adevăr factual*, al timpului prezent, care conține forma obiectivă a reprezentărilor omului, la care adăugăm și partea relativă a lor, una impusă de limitele propriei percepții. Cu alte cuvinte, atribuim ființei umane atât calitatea de observator cât și pe cea de observat; relația dintre acești termeni vizând capacitatea de percepție care oscilează când într-o parte când în cealaltă, încât observatul devine observator și

invers. Mai precis, între cei doi se află timpul care, în cazul nostru, se contopește cu spațiul, adică cu acea distanță care permite apariția ideilor despre subiectul observat. Ideile, la rândul lor, sunt emanații provenite din percepția fiecăruia și se concretizează în puncte de vedere proprii care promovează sau evidențiază calitatea de creator a ființei umane. Să nu excludem din viziunea lansată acea distorsiune a percepției lucrurilor care, de multe ori, oferă o panoramare eronată asupra realității (a adevărului); deformată pentru alții, căci fiecare are maniera personală de a intra în armonie cu universul. Nu putem defini ori stabili adevăruri absolute decât dacă ne orientăm către științele fixe care oferă o exactitate de netăgăduit. Cercetând profunzimile antropologice ale omului sau extrapolând discuția către latura religioasă mai descoperim un adevăr, unul care aparține zonei extrasenzoriale, care nu poate fi contestat și este reprezentat de Divinitatea supremă.

Revenind la preocupările omului, observăm, în evoluția sa, că se îndreaptă mereu către acele aspect aflate în opoziție cu propria gândire sau simțire, căci numai în acest mod are loc cunoașterea și autocunoașterea. Dorința de evadare din propriul confort, îl propulsează pe om într-o zonă a cercetării și a explorării necunoscutului. Domeniul teatral este definit ca un spațiu al descoperirii, căci artistul întruchipează caractere, diferite de el însuși. Putem prelua ideea lansată anterior și regăsim în lumea teatrului atât observatorul cât și observatul, nimeni alții decât actorul și personajul, chiar dacă vorbim de una și aceeași persoană aparent, sau personajul și spectatorul, dacă perspectiva cercetării face comentarii despre spectacolul în sine. Când analizăm relația actor - personaj, interpretarea se bazează pe percepții, pe capacitatea de a vedea subiectul observat și pe abilitatea de a-i da viață ținând cont de un context. Personajul existent în condiția textului dramatic este seva din care actorul își extrage întregul bagaj informațional pe care, ulterior, îl prelucrează și-l transformă în identitate cu viață proprie. Actorul și personajul, identitatea și alteritatea, chiar dacă coexistă în același trup, sunt individualități diferite, cu psihologii și trăsături caracteristice, care comunică la nivel subtil, se supraveghează reciproc și își stabilesc o infinitate de punți de legătură. În acest mecanism stă esența, taina creației și unicitatea ei, totodată. Munca artistului cu sine însuși poartă amprenta originalității tocmai datorită percepțiilor unice care, ulterior, sunt armonios cosmetizate de imaginație. Avem o lume în afara noastră, dar un univers în interior - pune în evidență provocarea psihologică a lumii interioare, considerată izvor de inspirație, dar oferă imaginației dreptul de sursă indispensabilă și inepuizabilă a actului creator. Misterul personajului derivă din abilitatea actorului, din capacitatea acestuia de a restitui cât mai fidel

construcția existentă în lăuntrul propriei minți și al propriului spirit. Trebuie atrasă atenția că în procesul de creație *cunoașterea* joacă un rol definitoriu. Fenomenul se află în strânsă concordanță cu noțiunea de adevăr, deoarece se concretizează pe baza unui studiu care permite admiterea adevărului doar pe baza cunoașterii certe. Intervin o multitudine de factori în acest proces, dar vom aminti aportul *încrederii* care se transformă în garant al unor judecăți demonstrate. Cu alte cuvinte, adevărul, cunoașterea și încrederea sunt în strânsă interdependență, interacționează reciproc și susțin apariția artistului autentic.

În argumentarea ideilor lansate aducem puncte de vedere ale unor filosofi reprezentativi, care au demonstrat necesitatea interacțiunii noului cu trecutul, unica simbioză care permite deschiderea drumului către cunoaștere.

Astfel, punctul culminant al filozofiei platoniene „teoria ideilor” – poate deveni plecarea către cercetarea și, ulterior, soluționarea retoricii oricărei filozofii. Și, totuși, *cum este posibilă cunoașterea?* Filosofii ne-ar întâmpina sugerându-ne o aprofundare epistemologică (partea filozofiei care studiază procesul cunoașterii), însă, fără un demers al instruirii, nu am putea ajunge la rezultate valoroase. Apelăm din nou la Platon care afirmă că activitățile umane trebuie să aibă ca suport de referință știința - fundament al oricărei filozofii. Deci, la baza experienței provenite din experimentare stă studiul care pleacă de la o cunoaștere exactă a unor fapte și întâmplări. Trebuie să admitem că nimeni nu se lansează în cercetare de la propriul eu, ci are ca bază o imensă bibliografia pusă la dispoziție de înaintașii săi

Rămânem în sfera de interes a lui Platon care se întreabă: *există ceva neschimbător, ori totul este într-o eternă curgere?* Folosindu-ne de afirmațiile lui Parmenid (filozof grec, discipol al lui Xenofan și dascăl al lui Zenon din Elea, 515 – 445 î. Hr.) înțelegem că atomii și spațiul gol sunt singurele existențe adevărate (alături și de adevărurile matematice, abordate în conceptul de îndoială la Descartes), ceea ce contravine cumva ideilor promovate de sofști care, în subiectivismul și scepticismul lor, negau posibilitatea oricărei cunoașteri general-valabile. Elucidarea vine din partea lui Socrate printr-o analiză a doi termeni „doxa” (cunoaștere) și „epistymy” (opinie), arătând că numai cea dintâi este veritabilă, deoarece numai noțiunea rămâne neschimbată în veșnica transformare a lucrurilor. Presupunerea pe care o făcea Socrate era că rațiunea, grație căreia se poate ajunge la formarea noțiunilor, este facultatea de cunoaștere comună tuturor oamenilor și, totodată, unica origine a adevărului. Pe baza celor relatate, Platon a adâncit și mai mult conceptul socratic transformându-l în „Idee”, fără a expune în vreun dialog propria teorie despre idei. Nu

știm cine a definit exact știința ca percepție, dar Platon combate această concepție, din motivul că, în veșnica devenire și schimbare în care se găsesc lucrurile senzoriale, simțurile nu pot mijloci o cunoaștere precisă și clară a acestora. Dacă abordăm ideea subiectivismului existentă în munca actorului și a spectacolului, fără trecut și viitor, deoarece se petrece *aici* și *acum*, iar ce rămâne este doar o schiță, un contur al întâmplărilor și o percepție asupra unor sentimente mai mult sau mai puțin intense sau reale, adimitem ca adevărat conceptul lansat de marele gânditor. Simțurile nu sunt decât niște organe prin care sufletul nostru percepe lumea văzută și de aceea ele duc la o cunoaștere relativă. Nu orice reprezentare ne descoperă adevărul cu privire la lucruri. Nici chiar intuiția nu poate face acest lucru, ea bazându-se pe ipoteze, nu pe adevăruri absolute. Cheia spre adevăr se află în gândirea dialectică, fiindcă numai aceasta poate fixa relația între general și individual. Platon arată că adevărul nu poate fi cunoscut decât prin percepție, aceasta fiind, o activitate reflexivă, ce poate duce la formarea unei păreri sau reprezentări (*doxa*). Percepția poate să aibă o importanță mare pentru gândirea obișnuită, mai ales dacă este vorba despre o reprezentare corectă. Dar năzuința filosofică nu putea să rămână la o astfel de cunoaștere. Despre existența lucrurilor, despre deosebire sau egalitate, asemănare sau neasemănare, frumusețea sau urâtenia lor, simțurile nu ne pot spune nimic, fiindcă despre aceasta nu ne poate lămuri decât activitatea gândirii, care poate compara lucrurile și formula silogisme.

Pentru Platon importantă este esența (*ousia*) lucrurilor. Filosoful face distincția între ceea ce este mereu și nu devine niciodată și între ceea ce este mereu în devenire și nu este niciodată. Ceea ce rămâne mereu identic cu sine poate fi sesizat numai prin gândirea rațională, iar ceea ce se naște și dispare (putem include personajul și spectacolul de teatru), fără să fie o existență adevărată, este reprezentat prin percepție și părere. Cea dintâi este prototipul, cea de pe urmă numai copia. De aceea, cunoașterea autentică nu poate fi numită decât cunoașterea prototip sau cunoaștere a existenței.

Într-un singur punct Platon se găsește în concordanță cu sofistii și anume în privința percepției senzoriale. Calitățile senzoriale ale lucrurilor au doar o valabilitate subiectivă, fiindcă percepția este pentru fiecare altceva, chiar și pentru același individ, ceea ce ne determină să admitem că percepția senzorială nu poate fi mijlocitoarea unui adevăr obiectiv, din pricină că simțurile sunt și ele într-o continuă schimbare. Auzim deseori în teatru că arta actorului înseamnă pentru fiecare altceva; Hamlet având posibilitatea oricând să fie diferit atât ca înfățișare cât și ca substanță. Datorită acestui fapt, pentru Platon, o știință nu poate fi adevărată decât ca știință despre

existență reală și eternă, nedevenită și neschimbătoare. O asemenea existență nu poate fi decât „Idea” apărută dintr-o gândire pură care reușește să se degajeze de orice senzorialitate (activitate a simțurilor). Gândirea este rezultatul celei mai nobile puteri a sufletului, iar percepția este produsul organelor de simț ale corpului. Cu aceasta Platon restrânge valabilitatea afirmației socratice, de mai sus, numai la domeniul simțurilor, și fundamentează astfel autonomia cunoașterii raționale ca un fapt ce va influența dezvoltarea filosofiei antice grecești și va naște în istoria filosofiei direcția idealismului filosofic.

Caracteristica filozofiei platonice este dualismul dintre lumea Ideilor și lumea senzorială. Aceste două lumi se află una în fața celeilalte, dar fără să aibă aceeași valoare. Legătura dintre ele îi oferă posibilitate omul de a se elibera de lumea senzorială și a se salva în lumea suprasenzorială. În felul acesta, omul se ridică în lumea „Ideilor”, grație Erosului. Omul urcă spre divin. Este împins de năzuința pe care o naște nostalgia după ceea ce este divin, deoarece ideile, ca forțe impersonale, nu sunt capabile să facă cuceriri. Raportul dintre cele două lumi este unilateral: nu există decât o mișcare de jos în sus. Dinspre idei nu pleacă nici o acțiune salvatoare pentru om. Lucrurile participă la lumea Ideilor, dar acestea din urmă nu participă la lumea lucrurilor. În clipa în care omul este trezit de lucrurilor senzoriale și presimte că acestea îi indică Ideile, el este curprins de impulsul Erosului, de nostalgia după lumea pură. De aceea Erosul îl determină pe om la întoarcerea despre care vorbeam. Dacă n-ar fi acest Eros, între cele două lumi n-ar fi nici o mișcare. Ele ar sta una lângă alta, fără să se atingă. Erosul este marea șansă a lumii Ideilor, căci deși ele nu sunt în stare să contribuie la mântuirea sufletului omenesc din închisoarea corporalului, totuși, omul are, după Platon, menirea ca, grație nostalgiei „erotice” ce se aprinde în sufletul său, să ajute Ideile pentru a se impune ca puteri în lumea senzorială, ca motive determinante ale voinței (thymos, thymoeides). Sufletul omului este după Platon de origine divină. De aceea așa cum piatra este atrasă în jos, tot așa și sufletul - grație Erosului - este atras în sus. Totul în lume are năzuința firească să-și ia locul ce-i revine în conformitate cu natura sa. Judecând în această manieră, aducem în atenție situația artistului de teatru și a creației sale.

Gândindu-ne la întreaga pledoarie a lui Platon suntem îndreptățiți a conduce discuția către divinul, Erosul, ideile și sufletul ființei umane care, în neconținută căutare, ajunge la creație. Evident, dacă plecăm de la principiul că „omul este conceput după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”, firește că nu putem nega apartenența lui la caracteristicile divine. Practic întreaga viață se află sub semnul creației, deoarece la baza fiecărui lucru întreprins stă semnul noului și al

unicitații. Evidența de netăgăuit constă în munca sisifică îndreptată de actor către pătrunderea tainelor care alcătuiesc universul și implicit misterul propriei ființări. Actorul, în interpretarea sa, se transpune într-o ultralume tocmai grație posibilității de evadare. El pendulează între două lumi, real și ipotetic, pentru a-și împlini menirea de creator. Numai prin raportare la divin reușește să pătrundă tainele propriului eu cu scopul de a crea alteritatea.

Cel mai important semn al cercetării interpretului rămâne cuvântul. Omul a asociat fiecărei stări sau lucru un cuvânt, iar logosul a devenit astfel element rațional cosmic care conduce către cunoașterea lumii și implicit a propriei entități. Totul gravitează în jurul cuvântului, care, scris sau sonor, ca mijloc de realizare scenică, este reprezentantul cel mai concret al gândului omenesc, transmițând viziuni interioare și fiind purtător de idei, iar forța acțiunii lui constă tocmai în utilizarea sa clară, naturală și expresivă. Omul gândește în cuvinte și de precizia formulării gândului depinde claritatea ideii exprimate.¹ Și de fapt ce face actorul? Caută, cercetează, înțelege, intuiește și, în final, se transfigurează. Prin proiecțiile minții ajunge la performanța de a contura caractere prin propria individualitate. Să nu ne imaginăm cuvântul doar ca un simplu mijloc de comunicare, ca un liant care îndeplinește o funcție tehnică. El are o însemnătate majoră, deoarece nu reprezintă doar un înțeles de sine stătător, ci face cunoscută întreaga lume interioară a artistului, într-un anumit moment. Starea și forța interioară, cunoașterea esențelor, poate fi făcută doar prin exteriorizare - cuvânt, mimică, privire, acțiune, mișcare într-un permanent echilibru. Când facem referire la lumea lăuntrică, artistul este invadat doar de raționament, deoarece cuvântul pe lângă înțelesul de sine stătător are și o energie afectivă, una psihologică și altă sufletească, care vine pentru a vorbi despre transformările existente în starea interioară. Lumea psihică provine din inteligența umană, nu din instinct. Din combinația minții și a spiritului se pot naște tonurile, timbrul vocii și felul de-a rosti, iar încărcătura emoțională completează întreaga măiestrie a rostirii și contribuie la transmiterea mesajului propus. Apariția actorului pe scenă nu poate fi întâmplătoare. Scopul pentru care militează arta actorului este capacitatea de transfigurare a artistului și posibilitatea lui de a transmite un mesaj care să emoționeze publicul. Cultivarea frumosului și a emoției veridice, expresivitatea corcorală și elocința exprimării sunt resursele interpretului prin intermediul cărora demonstrează calitatea sa de creator.

Din dorința de a face o legătură între trecut și contemporaneitate îl aducem în discuție pe filosoful Constantin Noica. Descoperim o similitudine între ideea avansată de Socrate și enunțul

¹ Otilia Huzum *Actorul și arta vorbirii scenice*, Editura Conphys, Râmnicu-Vâlcea, 2012.

lansat de Noica „Vai de cei care caută așezarea în ceva ce curge. ... Adevărul e orizont mișcător ... nu ținesc către adevăr ca dat (ca în budismul zen), ci înaintează cu el cu tot”² O analiză a citatului relevă tocmai evoluția omului concomitent cu etapele dezvoltării sale, căci numai în acest mod se poate ajunge la cunoaștere. Numai înțelegând trăsăturile generale ale existenței adevărul și valoarea pot fi reperate, înțelese și recunoscute.

Dimensiunile istoriei sunt multiple, iar cea a filosofiei cere a fi studiată dinspre trecut către prezent. Raport de subordonare față de ceea ce a trecut proba timpului și s-a impus ca valoare devine astfel o recunoaștere, un fundament în începutul propriei cercetări. Progresul în conștiința libertății (Hegel) se bazează pe principiul de închidere care se deschide (Noica), deoarece doar spiritul eliberat are capacitatea de a trasa linia viitorului. Afirmările celor doi filosofi devin pilde pentru artistul de teatru sau adevărate invitații către înțelegerea libertății ca infinit al exprimării. În travaliul creator întoarcerea la sacralitatea formelor teatrale care formează fundamentul este imperios necesară, căci ele, după Peter Brook, sunt „anti-foste, anti-pretenție și anti-tradiție”³, existența lor reprezentând astfel un reper, o orientare și o certitudine a evoluției artei teatrale în timp și spațiu. Izvorul de inspirație raportat la formele evoluției provenită din lisa constrângerilor se combină armonios cu recunoașterea autenticității trecutului drept perspectivă a experimentării prezentului. În lungul drum către desăvârșire avem nevoie de distincția clară între simpla părere dintre a ști ceva și adevărul stabilit prin știință. Cunoștințele se dobândesc doar în urma permanentei căutări a adevărului și a raportării la el. Mijloacele sau instrumentele de căutare sunt acelea pe care le posedă omul, indiferent de timp; el fiind supus mentalității și epocii a cărei parte integrantă este.

Închei prin a aduce în centrul atenției omul cu toată existența sa. Complexitatea funcționării și a formei în care se prezintă îl promovează a fi centrul universului cultural, în jurul căruia ia naștere și se dezvoltă, prin cercetare și cunoaștere, oricare știință. Originalitatea ține însă nu de definirea sa în sens de umanitate, ci de ceea ce poate reprezenta individualitatea – înțelegând-o ca pe o realitate strict particulară, unică și relativ independentă. Fiecare ființă apare în lume cu o doză de noutate, singularitate, originalitate, ceea ce o face să nu se confunde cu o altă făptură. Se poate spune că orice particularitate psihică, în măsura în care poate introduce o distincție, o deosebire față de altă persoană, devine expresia unei singularități și, implicit, a unei originalități „Le style,

² Constantin Noica *Carte de înțelepciune*, Editura Humanitas, București, 2008.

³ Peter Brook *Spațiul gol*, traducere de Marin Popescu, Editura UNITEXT, București, 1997.

c'est l'homme même”;⁴ actorul prin calitățile și capacitățile pe care le posedă demonstrează din plin veridicitatea sintagmei.

BIBLIOGRAFIE:

1. Brook, Peter *Spațiul gol*, traducere de Marin Popescu, Editura Unitext, București, 1997.
2. Hartman, Nicolai *Estetica*, traducerea Constantin Floru studiu introductiv Alexandru Boboc, Editura Univers, București, 1974.
3. Hegel, Friedrich *Prelegeri despre estetică*, traducere de D. D. Roșca, Editura Academiei, București, 1960.
4. Huzum, Otilia *Actorul și arta vorbirii scenice*, Editura Conphys, Râmnicu-Vâlcea, 2012.
5. Muscă, Vasile *Introducere în filosofia lui Platon*, vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994.
6. Noica, Constantin *Carte de înțelepciune*, Editura Humanitas, București, 2008.
7. Vianu, Tudor - *Estetica*, Editura Orizonturi, București, 2000.

⁴ George-Louis Leclerc de Buffone apud Friedrich Hegel, *Prelegeri despre estetică*, traducere de D. D. Roșca, Editura Academiei, București, 1960.